Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas 2002 m. birželio 22 d. Nr. 121 (25)

Saturday supplement June 22, 2002 No. 121 (25)

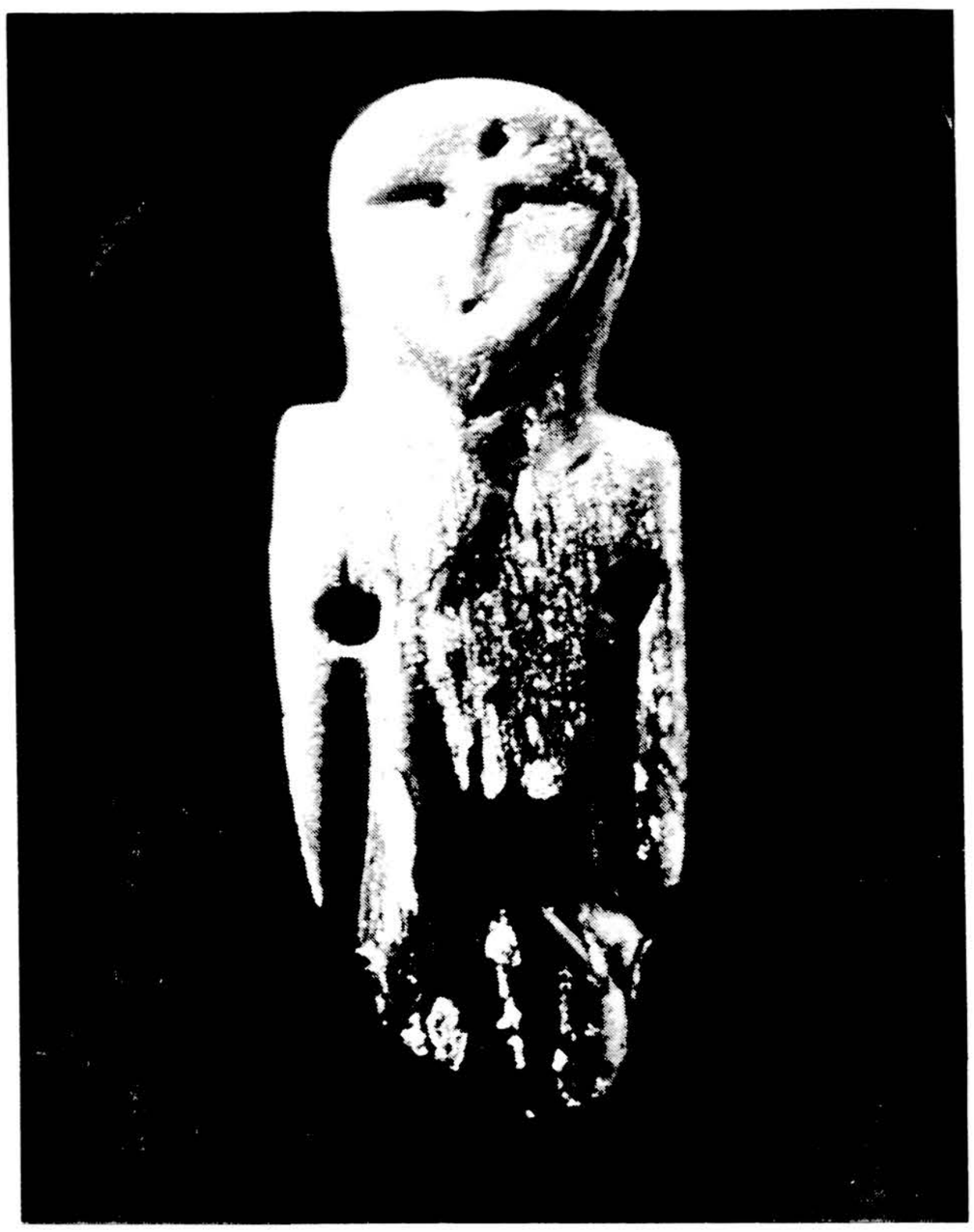

Taurus, vaiskus — iš praeities gelmių

Paslaptingas gintaras... Nenuostabu, kad pajūrio žmonės senovėje iš jo darė ne tik papuošalus, bet ir amuletus. Jiems anuomet nei į galvą nebuvo atėjusi mintis, kad tą gintarą jiems dovanojo ne Jūra, o medžiai, — tų pušų, kurios dabar pajūryje ošė, prosenelių prosenelių ašaros virto gintaro gabalėliais. Ir kad ten, kur dabar šniokštė skiauterėtos bangos, anuomet ant smėlynų augo kažkokie pušynai, o čia, kur dabar stiebėsi pušys, virš gelmių bangavo jūra. O neramios visatos kaita! Ir ką susimąstyti gali laikydamas gintarėlį ant savo delno — to nuostabaus liudytojo, iš amžių glūdumos bangų išskalauto ant smėlėto kranto? Ir kas aš, dabar pajūry jį atradęs?

Ir retkarčiais koks nors gintarinis gudruolis dar kokį nors vabzdį pas save buvo prisiviliojęs. Nesigaili vabzdelis dabar savo tokio likimo — juk kas būtų belikę iš jo, jei nebūtų jis patekęs į draugužio gintarinį glėbį?

Gintaras — gilios senovės liudytojas. Paslaptingas. Iš jūrų gelmės, ir savyje lyg jūros pagavęs. Brangus. Kažkaip taurus... Ne vien papuošalas, bet ir taurumo įkvėpėjas.

Prie Baltijos — nebe gintaras, o mazutas...

Baltijos pakrantėj ir krašte, kuris Lietuva vadinas, tebeieškoma gintaro, bet randama kažkokių kitokių gabalų... Ne gintaro, o mazuto. Šiandieninėj Lietuvoj, valdžios ir tautos sudarytose sąlygose ir jų padariniuose ieškoma vaiskaus gintaro... ir beveik visiškai nerandama. O apsčiai randama kažko kito — tamsaus, murzino ir murzinančio mazuto. Apima nusivylimas. Nustojama kantrybės. Ir norisi atsistoti prie Baltijos pajūrio ir šaukti tai jūrai, kodėl ji nebe gintarą, o mazutą išplauna į krantą. Bet matai, kad mazutas nebe iš jūros, o pačiame krašte — iš tautos... Tad padėtimi nusivylusieji vis stipriau šaukia atsisukę į kraštą ir į tautą — kaip čia šiuose puslapiuose aprašyto Lietuvos Kultūros kongreso dalyviai, kad krašte reikia ne mazuto, o gintaro kultūros.

Kęstutis A. Trimakas

Šio priedo puslapiuose...

Gintaro amuletas (5000 metų prieš Kristų. Iš Kazimiero Mizgirio gintaro muziejaus; 1 psl.)

Poetas Marcelijus Martinaitis: „Kultūra yra vienas svarbiausių žmogaus savikūros veiksnių... Pagaliau legalizuokime savo kultūrą" (1 psl.)

Lietuvos Kultūros kongresas ryžtasi kurti ne tik kultūrą, bet ir geresnes sąlygas kultūrai (2-4 psl.)

Lucia di Lammermoor operos Čikagoje pastatymo įvertinimas (2 psl.)

Rašytojo Vytauto Jakševičiaus-Alanto 100 metų sukaktyje atgimsta jo jaunystė, atrasta dienoraščių puslapiuose (2-4 psl.)

Gintaro krašto poezija — Julija Švabaitė, Judita Vaičiūnaitė, Janina Degutytė (3 psl.)

Gintaro paslaptis Kazimiero Mizgirio galerijoje (3 psl.)

KULTŪRA KAIP SAVIKŪRA

MARCELIJUS MARTINAITIS

Kartais įsivaizduoju, jog po šimto metų kažkur Europoje užtinku vieną iš šiandien labiausiai skaitomų Lietuvos dienraščių ir imu jį sklaidyti, norėdamas sužinoti, kas buvo ši tauta prie Baltijos jūros, kaip ir kodėl ji išnyko. Ten rašoma, jog katastrofiškai mažėja gimstamumas. Nusprendžiu, jog čia tikriausiai kaltas susilpnėjęs vyriškumas, nes gimstamumo lygio, matyt, šioje šalyje jau nepajėgė pakelti gundantys nuogų moterų atvaizdai, dažnai pateikiami per tuometinio laikraščio visą puslapį.

Bet gali būti dar ir kita tautinės potencijos praradimo priežastis. Tos priežasties bandau ieškoti kultūroje, nes žinau, jog tai yra vienas *svarbiausių ir autentiškiausių tautos pasisakymų istorijoje.* Tai kaip ji pasisako? Štai vartau užtiktą laikraštį ir labai nustembu, jog ši tauta jau 21 amžiaus pradžioje neturėjo savo literatūros, nes nerandu nė vienos poeto ar prozininko pavardės. Vadinasi, jog ši tauta savo literatūros jau nekūrė, o naudojosi vien kriminalinio bei erotinio pobūdžio vertimais, žmogžudysčių, plėšimų, gatroliuojančių gėjų bei lesbiečių gyvenimo aprašymais. Nustatau dar vieną dalyką — nebuvo arba jau sunyko teatras, nėra savų muzikos kūrėjų bei atlikėjų. Acha, štai keliose vietose kartojamas pasakymas, jog ši šalis „eina į Europą". Vadinasi, jau tikrai išėjo, ir šis laikraštis tai patvirtina: yra paminėti dar lietuviški teatrai ir atlikėjai, kurie palikę Lietuvą jau klaidžioja po Europą ir kitas šalis, net Japoniją. Bet čia, kaip galima spręsti pagal šį laikraštį, Lietuvoje jie jau nieko nepadaro, o jeigu padaro, tai tik blogai, labai dėl to pačiais pikčiausiais žodžiais yra koneveikiami. Vadinasi, jie jau sąmoningai kenkia savo kraštui. Tiesiog niekur ir nieko gero nepasakoma apie savus, kol jie dar tebėra Lietuvoje. Užtinku dar ir sportininkų lietuviškomis pavardėmis, kurie, kaip ten rašoma su pasididžiavimu, garsina kitų šalių komandas, tačiau žiauriai prakišinėja, kai žaidžia namuose. Matyt, taip pat tyčia. Tikriausiai šiame krašte jau nėra kas veikti ir, matyt, geriausia yra iš tikrųjų išeiti į tą Europą, pardavus jai net savo žemę. Beje, tuose laikraščiuose kažkoks Martinaitis, kuris taip panašus į mane, rašo apie seną kultūrą, kada lietuviai dar nėjo į Europą, o tik pas mergas į gretimą kaimą, kur gerai pasimušdavo. Šiame laikraštyje dar randu parašyta, kad Lietuvos bernai jau eina į Europą ir ten užmušinėja mergas ir kitų šalių bernus.

Tokia galėtų būti vienos visuotinai diegiamos lietuviškos utopijos baigtis, pastoviai ir įkyriai raginant visus „eiti į Europą". Žinoma, tas ėjimas suvokiamas tiek konkrečiai, buitiškai, tiek simboliškai, nes daiktą, veiksmą, siekį reikia kaip nors pavadinti. Tačiau kitas klausimas, ko ten einama ir su kokiu *turiniu*? Ar pakankamos ir tvirtos mūsų kultūrinės ir kūrybinės nuostatos? Ar einame į ten kad tiktai eitume? Tuo tarpu sekiname savo kūrybines potencijas, laikydami jas antraeiliu dalyku ar net kliuviniu, ypač kai reikia skaičiuoti pinigus, dalį jų atidėti mokslui, švietimui ir kultūrai.

O kai kultūrai, menui, kūrybai, paveldo išsaugojimui reikia skirti pinigų, tada surenkami Lietuvos elgetos ir šaukiama, kad nuskriausime juos ir tik juos. Tuo metu milijonai litų kur nors metami kaip į balą ambicingiems projektams įgyvendinti, o tie įtakingi užtarėjai visai užmiršta tuos paliegėlius.

Kažkodėl ne tiltų statyba, ne didžiulės valdymo išlaidos, o kultūros rėmimas masinėje sąmonėje vis labiau siejamas su nuskurdimu ar net kenkimu Lietuvai, jai grindžiant kelius į Europą, kuriais turės į ten išeiti tie tūkstančiai ubagų, bedarbių, paliegusių meno kūrėjų.

Į ten mums kelius jau skina skustagalviai nusikaltėliai, prekeiviai žmonėmis ir sąvadautojai, žudikai ir bankų plėšikai, pirmieji apgyvendinantys Ispanijos, Vokietijos, Skandinavijos, Amerikos ir kitų kraštų kalėjimus. O tai yra išeiviai iš mūsų kultūros, kuri, matyt, jau nesugeba ugdyti žmogaus orumo, tautinio savigarbos jausmo ir atsakomybės. Statistika pasibaisėtina. Kiek dabar yra pasakančių, kad nenori tos Lietuvos.

Geografiškai ir kultūriškai esame europiečiai ir turime būti *su Europa, niekur neišeidami ir neišėję.* Kartais lingvistika, nuolat į galvas kalami žodžiai psichologizuoja tam tikrus veiksmus ar ketinimus. Kaip neseniai sovietmečiu gerai į galvas buvo įkalta ideologizuota formulė apie ėjimą „į šviesią ateitį". Į vieną pusę nepasisekė, tai visi raginami eiti į kitą. Eiti — tai išeiti iš istorinio laiko, iš dabarties, palikti tą vietą, kurioje negerai, neįmanoma ar nėra čia dėl ko būti, ką veikti, kam ir kur dėti pastangas. Taip stiprinamas neveikimo sindromas savo namuose, savame krašte, nėra per daug dėl ko sukti sau galvos, nes *ten* savaime visko rasime. Vyresnieji galbūt dar prisimena labai garsintą filmą *Kubanės kazokai*, kur stalai lūžta nuo skanėstų, o kazokai nesitveria linksmybėmis, sulaukę pažadėtos „šviesios ateities".

Čia taip išsiplėčiau dėl to, jog ta įkyrėjusia formule yra pridengiamas mūsų negalėjimas, nenoras ar nesugebėjimas savo namuose visais atžvilgiais *tapti visaverčiais europiečiais.* Pagaliau, taip mums yra sakoma Vakaruose. Tuo tarpu mūsų krašte atsiranda tokios tuštumos, skylės, plyšiai, kurių neturime kuo užpildyti, nežinome kaip ir kuo traukti į ten įsmukusius žmones.

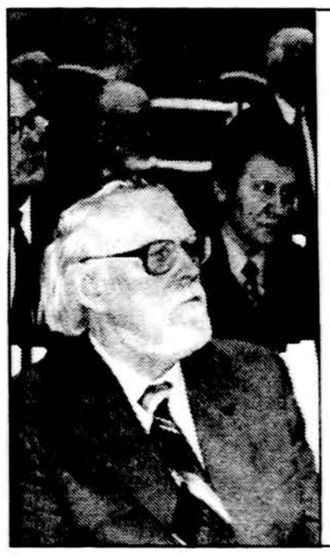

Marcelijus Martinaitis — daugelio poezijos knygų autorius. Čia spausdinama jo kalba, pasakyta Lietuvos Kultūros kongreso konferencijoje Vilniuje, 2002 03 23.

Asmens laisvės ir nepriklausomybės, autentiško gyvenimo zona turėtų būti kultūra, kūryba, nes tik tai laisvino žmones net pačiais nelaisviausiais laikais. Drąsiai tvirtinu, jog žmogus, kokiu nors būdu atsietas nuo kultūros, paverstas tik rinkos žaislu, negali būti vidujai laisvas, nes atsidūręs toje padėtyje jis jau turi *nusipirkti gyvenimą*, ir jis kartais jaučiasi parduotas. Nekuriant ar beveik nekuriant naujų veiklos barų, o tik privatizuojant ir parduodant, kitų šalių prekeiviams ne tie supuvę vamzdžiai ar agregatai rūpi, o žmonės, kuriuos ir superka, privatizuodami jų kišenes. Štai ir dėl to prarandamas žmogaus orumas, nes įsigalint naujiems rinkos monstrams, jis pasijunta bejėgis juos paveikti, juo labiau, kad ir valstybė įsipainiojusi savo pačios įstatymuose jo negali apginti. Todėl ir smunka pasididžiavimas savo valstybe ir jos kultūra, nes negirdėt, kad mūsų šalis kitur ką nors stambaus privatizuotų ar investuotų, ką jau daro latviai ar estai. Tik mūsų banditai Europos keliuose ir miestuose „privatizuoja" žmonių automobilius ir pinigus...

Paprastai brandi visuomenė komunikuoja per kultūrą, o ją Lietuvoje akivaizdžiai yra išstūmusi politika ir politikai, pradėję mokyti, visokiais klausimais patąrinėti, net kaip valgyti su lazdelėmis, grupuoti žmones pagal nusistatymus, interesus, o dažnai ir diletantišką supratimą. Tokiu būdu diegiamos tam tikros elgsenos ne vien politikoje, bet ir kultūroje, skoniai. Ekranuose ir laikraščiuose metai po metų vis iš tų pačių pasukų mušamas sviestas.

Vis dar nesant visuomenėje vidinės kultūrinės komunikacijos, joje atsiranda keistos priešpriešos, žmonės skirstomi į jaunus ir senus, į sveikus ir neįgaliuosius, savus ir svetimus, turtingus ir skurdžius, į padorius ir nusikaltėlius, į politikus ir šiaip kažkokius žmones, kurie kartais susirenka kur nors patriukšmauti. Taip iš visuomenės sąmonės išstumiami iškiliausi Lietuvos kultūros ir meno žmonės, vadinamose reitingų lentelėse jau nepamatysime nė vieno žinomesnio kūrėjo pavardės, nebent kokią nors komercinių pramogų „žvaigždę". Niekas neverčia taip „reitinguoti", tačiau patys žmonės jau nežino, ką reikėtų paminėti.

Kultūra vis dažniau suvokiama kaip pramoga, komercija, biznis, įsigali ir yra prieinami patys lengviausi, neretai absoliučiai tušti žanrai. Labiausiai neramina tai, kad *jaunimas yra atiduotas šioms komercinėms pramogų struktūroms,* kurios jį liumpenizuoja, erotizuoja ir narkotizuoja. O juk pati laisviausia prekyba narkotikais vyksta kaip tik ten, kur buriasi jaunimas ir kur tik imituojama, jog ten mėginama ką nors daryti. O kad gali būti kitaip, parodė įspūdingas Vasario 16-sios renginys Arkikatedros aikštėje. Ir vis dėlto reikia klausti, ar neprarandamas jaunimas savai kultūrai?

Kultūra nėra ir negali būti pramoga ar tik pramoga, nors pramoginiai elementai jai yra būdingi. Yra subanalėjusi pati kultūros samprata, kada tampa nepastebimi aukštesnieji jos veikmės lygmenys. Kultūra dar yra ir kūryba, vienas svarbiausių žmogaus *savikūros veiksnių.* Kultūros dalyvis nėra tik pasyvus jos vartotojas, o jos atkūrėjas ir tęsėjas. Kurti, atkurti dar yra gyvas, nenuslopintas ir neišsekęs Lietuvos žmonių poreikis, reikalingas tiek moralinio, tiek organizacinio, tiek finansinio palaikymo. O ta giliausia, vidinė žmogaus savikūra nieko nekainuoja, tik ji neturi būti užgniaužiama, užgožiama

Nukelta į 4 psl.

Lietuvos kultūros kongresas visų tautiečių labui

Ne vieną šių metų mėnesį ir ne vien sostinėje Vilniuje vyko Lietuvos Kultūros kongresas. Pirmoji kongreso konferencija, aptarusi kultūros teisės pamatus, menininko statusą, vasario 23 d. vyko Šiauliuose. Vėliau posėdžiai tęsėsi Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje, o paskutinės kongreso konferencijos, baigiantis kovui, vyko Vilniuje, Rotušės salėje. Naujoji, vos prieš pusmetį įsikūrusi viešoji, ne valstybinė įstaiga — Lietuvos kultūros politikos institutas, kiti rengėjai stengėsi, kad kongresas taptų visos Lietuvos kultūros žmonių aktualija, reikalu visų mūsų tautiečių, kuriems ne vis tiek, kas vyksta mūsų tėvynėje ir jos kultūroje.

— Šio didžiojo, visą Lietuvą apėmusio kongreso tikslas — apžvelgti dabartinę mūsų kultūros, visuomenės dorovės padėtį, nurodyti kliūtis, kurios stabdo tolesnę jos plėtotę, numatyti atskirų kultūros barų gerinimo pirmenybes (prioritetus), pakelti akis, kad pamatytume ateitį. Pradėkime visi bendradarbiauti ir stenkimės susitarti, — kongreso konferencijoje kvietė Lietuvos Kultūros politikos instituto prezidentas, Vilniaus universiteto docentas, filosofijos daktaras Krescensijus Stoškus, kreipdamasis į 54 visuomeninių kultūros organizacijų į kongresą išrinktus delegatus ir svečius — rašytojus, dailininkus, muzikus, teatralus, kitus meno, kultūros ir mokslo žmones.

Kongreso konferencijose kalbėjo daug delegatų ir svečių, buvo priimta krūva rezoliucijų ir deklaracijų svarbiausiais kultūrinės veiklos, žiniasklaidos, dorovės gerinimo klausimais. Čia bus išsakytos tik svarbiausios kalbėtojų mintys, priimtų rezoliucijų ir deklaracijų teiginiai.

— Tauta tvers tiek, kiek egzistuoja jos Kultūra, visuomenės dorovė, o šios vertybės išliks tiek, kiek jas brangins pati tauta, jos valstybė ir piliečiai, — kalbėjo dr. K. Stoškus. Jei tautietis yra nereikalingas savo kraštui, valstybei, jeigu jis dabar neturi kur pritaikyti savo gebėjimus ir negali fiziškai išgyventi, o priverstas apleisti savo kraštą ir susirasti šalį, kurioje jaučiasi savas, jam gana paprasta nutautėti, tapti kosmopolitu. Valstybės politikai yra tiesiogiai atsakingi už savo šalies gyventojų dabar nemažėjančią bedarbystę, gabiausių protų bei talentų „nutekėjimą" į svetimas šalis, o kartu ir už valstybės kūrybinių galių išsekinimą, nuskurdimą, — teigė dr. K. Stoškus ir kongreso priimtas memorandumas.

Turėdamas galvoje Lietuvą ištinkančius sunkumus, kultūros ir dorovės nuosmūkį, dr. K. Stoškus sakė, kad kiekviena apie ateitį galvojanti valstybė ir jos vyriausybė pirmiausiai privalo rūpintis ne Valdininkų sluoksnio, o gyventojų kūrybinių galių stiprinimu, įskaitant kvalifikuotų užsienio, o taip pat išeivijos specialistų pritraukimą. Taip elgėsi ir 1918 m. atkurta Nepriklausoma Lietuvos valstybė. Taip turėtų būti daroma ir dabar, sakoma memorandume. Deja, ir to pasigendama, tik produktyvi, išradinga, šiuolaikinė, naujoviška kultūra gali palaikyti savo reikšmingumą konkuruojančių kultūrų pasaulyje.

Lietuva ir pasaulis

Plačiau apie Lietuvos kultūrą spartėjančios globalizacijos sąlygomis diskutuota Kaune vykusioje kongreso konferencijoje. Prieita bendros nuomonės, kad slėptis nuo dabar vyraujančios civilizacijos raidos, globalizacijos, valstybių jungimosi į Europos Sąjungą, yra beprasmiška. Jei lietuvių tauta nori išlikti kaip kultūrinis subjektas, privalome pasistengti tapti lygiaverčiais Europos valstybių partneriais.

— Mokslas yra pati reikšmingiausia dabartinės civilizacijos sfera, — teigė filosofas prof. J. A. Krikštopaitis. —

Nukelta į 4 psl.

Lietuvių operos pastatyta *Lucia di Lammermoor*

Jau 46-ius metus, kiekvieną pavasarį su nekantrumu laukiame Čikagos lietuvių operos spektaklio premjeros. Šių metų gegužės 12 dieną Morton aukštesniosios mokyklos, Cicero, Ill., salėje visiems operos mylėtojams buvo pristatyta G. Donizetti trijų veiksmų opera *Lucia di Lammermoor*. Vyresni žiūrovai tikriausiai dar prisimena ir pirmąjį šios operos pastatymą prieš keliolika metų. Dėl iš tiesų romantiškos muzikos, nuostabių arijų, garsiojo seksteto, išraiškingos choro partijos ir kartu gilaus, sukrečiančio dramatizmo buvo nuspręsta operą pakartoti ir šiais metais.

Režisierius Eligijus Domarkas (kairėje) priima Lietuvių operos dėkingumo dovaną. Šalia — Operos valdybos pirmininko pavaduotojas Jurgis Vidžiūnas ir sekretorė Virginija Savrimienė.
J. Končiaus nuotrauka

Pagrindinius vaidmenis spektaklyje atliko: Liučiją — Irena Zelenkauskaitė; Ravenswood'o valdytoją Edgardo — Audrius Rubežius; lordą Enrico Ashton, Liučijos brolį — Arūnas Malikėnas; Lammermoor pilies kapelioną Raimondo — Liudas Norvaišas; lordą Arturo Bucklaw — Jonas Valuckas; Lammermoor sargybinių vadą Normanno — Julius Savrimas; Liučijos palydovę Alisą — Genovaitė Bigenytė.

Visi solistai, išskyrus mūsiškius J. Savrimą ir G. Bigenytę, yra Lietuvos operos ir baleto teatro artistai, mielai sutikę patalkininkauti šių metų operos spektaklyje.

Galėjome nuoširdžiai pasidžiaugti ne tik gerais solistų balsais, bet ir dėkinga scenine išvaizda.

Irena Zelenkauskaitė, atrodo, tiesiog gimusi dainuoti Liučiją. Nustebino ir sužavėjo ne tik stiprus sopranas, vinguriuojamos koloratūros, iš tiesų sudėtingos kadencijos, bet ir įtaigi vaidyba. Šiurpas nukrėtė, kai ji pasirodė III veiksmo pirmoje scenoje: baltai apsirengusi, palaidais ant pečių plaukais, tarsi laiminga savo pamišime, bet kartu žvelgianti paklaikusio žmogaus akimis.

Sėkmingai pasirodė Audrius Rubežius, sukūręs romantišką Liučijos mylimojo vaidmenį. Edgardo partija yra sudėtinga atlikti, reikalaujanti vokalinės ištvermės. Džiugu, kad Audrius, neseniai pradėjęs savo vokalinę karjerą, jau turi įtraukęs šį vaidmenį į savo repertuarą.

Ryškiai, įtaigiai lordo Enrico Ashton'o apsukrų ir niekšingą charakterį atskleidė Arūnas Malikėnas. Dainininkas scenoje pasirodė kaip artistiška, šilta asmenybė.

Nors turėjęs, palyginus, nedidelį vaidmenį, savo talentu, nepaprasto grožio balsu, teisinga dainavimo mokykla išsiskyrė Liudas Norvaišas. Buvo tikrai malonu klausytis natūralaus ir gražaus muzikavimo.

Jono Valucko artistiškai sukurtas vaidmuo man pasirodė net kiek komiškas, galbūt tokį įspūdį sustiprino dėvimas kostiumas.

Džiugu, kad gražiai pasirodė ir mūsų vietiniai solistai. Išraiškiai, skambiai savo vaidmenį atliko Julius Savrimas, turintis gerai rezonuojantį, stiprų balsą.

Gražus Genovaitės Bigenytės balso tembras, gaila, vietomis buvo orkestro užgožtas ir nedidelis vaidmuo neleido pilnai atsiskleisti dainininkės balso galimybėms.

Manau, vienintelė problema, buvusi tarsi šaukštas deguto medaus statinėje — tai dikcija, kadangi opera dainuojama lietuviškai. O norėtųsi suprasti kiekvieną žodį. Ko aš, būtent, ir pasigedau besiklausydama šio spektaklio.

Daug gražių žodžių norėčiau skirti operos chorui. Choristai visus metus penktadienio vakarus ir sekmadienio popietes skyrė repeticijoms. Ir rezultatas iš tiesų pamalonino. Chormeistere pradėjusi dirbti jauna chorvedė Gitana Snapkauskaitė įnešė gaivaus vėjo. Choristai pradėjo ne tik klausytis, bet ir girdėti vienas kitą, neliko „išsišokančių" balsų. Manau, tai didelis žingsnis į prieki.

Atsakingo uždavinio — sujungti į vientisą visumą solistus, chorą ir orkestrą ėmėsi maestro Alvydas Vasaitis, stojęs prie dirigento pulto. Ši opera sudėtinga atlikti dėl recitatyvų gausos, solistų atliekamas kadencijas dirigentas išgirdo tik jiems atvykus į Čikagą, taip pat reikėjo operos kupiūras tiksliai suderinti su orkestro muzikantais. Nepaisant viso to, orkestras skambėjo darniai, galingai ir kartu lanksčiai lydėdamas solistų recitatyvus, arijas ir ansamblius. Dirigentas jautriai reagavo į visus solistų atliekamus rubato, tiksliu rankos mostu kūrė dramatinę įtampą.

Jau dešimt metų režisierius Eligijus Domarkas bendradarbiauja su Lietuvių opera, kasmet žiūrovų dėmesiui pateikdamas vis naujų režisūrinių sprendimų. Sudėtingiausia yra tai, kad režisierius negali apgalvoti vaidybinio plano namuose, kadangi dekoracijas pirmą kartą pamato tik atvykęs į Ameriką. Šiais metais dekoracijos buvo išnuomotos iš Anthony Stivanello Costume Co., New York, NY. Gautos dekoracijos pasirodė esančios plokštuminės, tapytas lygiai scenai; iškilo problema pridedant paaukštinimus — jie tarsi tapdavo svetimkūniais dekoracijų fone. E. Domarkas puikiai išsprendė šią problemą, sukurdamas gyvą, spalvingą veiksmą scenoje.

Šis renginys, suburiantis lietuvius ne tik pasiklausyti geros muzikos, bet ir susitikti vieniem su kitais, pabendrauti, tapo gražia kasmetine tradicija. Juk nei viena etninė grupė negali pasigirti turinti savo operą. Norisi padėkoti visiems, kurie prisidėjo prie organizacinio darbo, ypač Lietuvių operos valdybos pirmininkui Vaclovui Momkui, pavaduotojui Jurgiui Vidžiūnui, sekretorei Virginijai Savrimienei, iždininkei Elenai Ablingytei, vicepirmininkams — Romui Burneikiui, Ramunei Račkauskienei, Rudolfui Valdukaičiui, taip pat koncertmeisteriams Manigirdui Motekaičiui ir Kristinai Vilutytei.

Norisi pakviesti trečios kartos imigrantus įsilieti į choro arba į operos gerbėjų gretas ir taip padėti išlaikyti šią unikalią tradiciją.

O aš linkėdama kūrybinės sėkmės nekantriai lauksiu kitų metų pavasario ir naujo susitikimo su Čikagos lietuvių opera.

K. Černiauskienė

K. Černiauskienė yra Vilniaus konservatorijos dėstytoja.

Jaunasis Vytautas Jakševičius-Alantas

Ką atskleidžia jo jaunystės dienoraščiai

KĘSTUTIS A. TRIMAKAS

Šių metų birželio 18 d. sukanka 100 metų nuo rašytojo, dramaturgo ir žurnalisto Vytauto Jakševičiaus-Alanto gimimo Sidabrave, Naujamiesčio valsčiuje. Šis produktyvus romanų, dramų, pjesių, novelių ir eilėraščių autorius gyveno ir kūrė pirma Lietuvoje, paskui — Vokietijoje ir dar vėliau — JAV. Amžinybėn iškeliavo 1990 metais.

Jaunasis Vytautas Jakševičius su savo tėvais jų ūkyje, Kriaukenuose.

Jo įvairi, kartais kontraversinė, kūryba jau gerokai pagvildenta. Tik dar vieni jo plunksnos raštai yra visiškai nežinomi. Tai sąsiuviniuose išlikę jo ankstyvieji, 1919-1924 metų dienoraščiai, parašyti lankant Šiaulių gimnaziją ir vėliau — Vytauto Didžiojo universiteto humanitarinį fakultetą Kaune iki mokytojavimo Plungėje. Šie rankraščiai yra reikšmingi ne kaip literatūra, bet kaip autobiografija.

Kažkokio impulso skatinamas Vytautas jau tada užrašinėdavo savo svajones, išgyvenimus, pasaulėžiūrinius svarstymus, pastabas apie save ir kitus. Šie dienoraščiai yra tapę jo asmeninės raidos liudininkais — nuo septyniolikos iki dvidešimt dvejų metų. Tai ne tik jauno žmogaus formavimosi laikas, bet ir įvadas į suaugusiojo laikotarpį. Tuo metu jis dėjo pamatą savo individualiam gyvenimo keliui. Kaip jo paties parašyti asmeniniai liudininkai, šie dienoraščiai turi didelę reikšmę. Su šia mintimi tad ir atverčiame jų puslapius.

ASMENYBĖ

Svajotojas

Vytautas daug svajojo. Save net apibūdino slapyvardžiu *Svajonis*. Dienoraštyje surašytos mintys, svajonės, svarstymai rodo jo turiningą vidų. Mintys sukosi apie jį patį. Užėmęs savo vidų, galvojo užimti ir pasaulio dėmesį: „Garbės troškimas įgimtas dalykas. Dar būdamas pirmoj klasėj aš maniau pasidaryti pasauliniu žmogumi. Atėjęs į žmones aš radau iš dalies tą pateisinimą. Negaliu pasakyti, kad garbintų (mane) kaip Dievą, bet matau, jog esu išskirtas iš kitų." Taip jis rašo beveik sukankant jam 20 metų (1922 05 10).

Tų metų pradžioje jis svajojo: „Aš noriu patapti toks tobulas, koks gali būti tobulas žmogus. Aš noriu žmones myléti, bet gyvenimo kelionėje aš ne visiems noriu padėti. Jei seks mane, aš padėsiu, nes aš esu įsitikinęs, kad tik mano kelias yra amžinas ir tobuliausias" (1922 01 01). Tą kelią jis taip aptarė. „Aš noriu, kad mano gyvenimas eitų plačiu vieškeliu: vienoj pusėj siaustų pragaro audros su velniais ir raganomis, o kitoj viešpatautų šventa ramybė ir mirgėtų žvaigždės... Aš paimčiau teptuką ir eidamas plačiuoju vieškeliu visą savo gyvenimą tapyčiau tokius paveikslus, kuriuose atsispindėtų visa žmogaus siela su jos žemiausiais juodumais ir aukščiausiais tobulumais. Mano kūrinys parodytų juodiems, jog yra ne vien žemė, o tobuliesiems, jog yra ne vien dangus. Savo kūriny sujungčiau rojaus gražybę ir laimę su pragaro kančiomis ir biaurumais".

Svajonis nori parodyti žmogaus ir jo gyvenimo abi puses: gera ir bloga. Tik iš to noro nesimatė, dėl ko tas kelias taptų sektinas ir kaip jis pats dėl to taptų tobuliausias. Jis kalbėjo apie išraiškos, ne apie tobulesnio gyvenimo būdą.

Po dvejų metų Svajoniui darėsi dar aiškiau, kuo jis skiriasi iš kitų: „Aš vis giliau ir giliau įsitikinu, kad mano siela — kūrėjo. Jei mane uždarytų į kambarį, į kurį neįeitų kūrybos spinduliai — aš užtrokščiau. Gyvenkime ir kurkime — amžinas gamtos dėsnis. Pirmyn, pirmyn. Mūsų kelias tebūna išklotas žiedais, tegu lydi mus šokančių vergių klyksmai, žibintai težiba gaisrais... Vyno svaigus kvapas tesaldina mūsų širdis. Tegyvuoja kūryba. Tegyvuoja moterys ir meilė" (1924 01 13). Tai entuziastingas proveržis, išreikštas labai vaizdžiai, pilnas pakilių jausmų. Vytautas kažkaip susižavi pačia išraiška, bet ramiai norisi paklausti: o koks turinys? Ką parodys toji kūryba? Ką atskleis, kad tai vestų į kažką tai tobulo patį kūrėją ir tuos, kurie jį seks, kuriems jis žada padėti? Viena aišku: Svajonis taip rašė labai pakilia nuotaika, jausmų aukštumoje, entuziazmo viršūnėje.

Banguojanti savijauta

Ne visada jaunasis Vytautas pakilioje nuotaikoje. Jo jausmai banguoja: čia pakilę aukštai, čia nusileidę visiškai žemai: „Nieku būdu negaliu susekti, nuo ko pareina mano dvasios judėjimai: liūdesys ir džiaugsmas — vidurio aš nežinau. Charakteringa tai, kad dvasiai nupuolus negaliu rašyti, negaliu nieko galvoti" (1924 05 11). Vieną savo dienoraščio sąsiuvinį jis tiesiog pavadino *Chaosas ir ramybė*. Dažnai, net kada išorėje šviesu, Vytauto viduje tamsu: „Šiandien diena graži, bet mano ūpas be galo biaurus: pesimizmas, melancholija, nusiminimas, ilgesys". Kai jausmai tamsėjo, tamsėjo ir mintys: „Kankina mane begalinis liūdesys. Gyvam žmogui nėr ko veikti gyvenime. Gyvenimas yra sapnas" (1924 09 27). Apatija.

Džiaugsmo valandų — mažiau,rečiau ir jos ne tokios ilgos, kaip liūdesio. Kai kada jis jas taip charakterizuoja: „Mano sieloj šiandien šventė." Arba jos tiesiog pasipildavo vaizdų, idėjų, jausmų ir norų entuziastinga srove. Tai jo kūrybos momentai. Tokiais momentais buvo parašyti jo anksčiau cituoti prisipažinimai, kad jis turi kūrėjo sielą ir koks bus jo kūrybos kelias.

Jausmai dramatizuojami

Toks jausmų bangavimas nėra paprastas reiškinys. Jis rodo asmens didelį dėmesį jausmams. Jis iš viso yra labai jautrus — reaguoja jausmais, tiesiog juos dramatizuodamas.

Merginos sužavėdavo Vytautą — viena po kitos, o kai kada — net daugiau negu viena iš karto. Kai pradėdavo įsimylėti, jis tokiai pabandydavo paaiškinti kai ką iš savo pasaulėžiūrinių idėjų. Kai viena, jiems šokant, pasakė, kad ji nesupranta jo „filosofijos", tą vakarą jis daugiau su ja nebešoko nei su ja neatsisveikino: „širdį, krūtinę plėšte plėšė. Išėjau į kiemą ir padribęs ant suolo vaitojau" (1921 06 13).

Kitą kartą jo tėvas, pastebėjęs jį nepasisveikinus su nuomininku (kai šis sveikino), Vytautui prikišo išdidumą — „jog skaitąs save labai dideliu". Tai Vytautą labai įskaudino: „Aš jaučiausi taip įžeistas, kad negalėjau susilaikyti nesušukęs: 'Papunis užgauni man širdį, kaip dar niekas nebuvo užgavęs'. Ir nebesusilaikiau... Nubėgau už daržinės, suklupau ant rąstų, graudžiai (kaip dar niekuomet neverkiau) apsiverkiau. Mano ašaros krito ant išdžiūvusių rąstų ir drėkino juos" (1922 06 09).

O gerai jausdamasis Vytautas norėjo jaustis dar geriau. Dėl to tuos jausmus irgi išreikšdavo labai vaizdžiai ir dramatiškai. Tada jį tiesiog apimdavo kūrybinis entuziazmas.

Gyvenimo tragizmas

Jauno Vytauto žvilgsnis į gyvenimą buvo pesimistiškas, nes beveik į viską reagavo neigiamai. Štai po studentų šokių galvojo atsigulęs: „Virtinės linksmų šokėjų, o ten kažkur toli šaltai šypsosi mirtis... Man buvo be galo liūdna, kad mes tokiais linksmais veidais

Nukelta į 3 psl.

GINTARO SAUJA

Julija Švabaitė

Iš *Tu niekur neišėjai*, 1978

Sakiau — sugrįšiu,
sakiau — negrįšiu,
ir parsinešiu, ir nepanešiu,
nebeužmigsiu, neatsikelsiu,
parnešto skausmo
jau nepakelsiu — — —

Grįšiu raudona,
žalia,
geltona,
brolius išdavus,
žemę pardavus,
suakmenėjus,
stabu pavirtus,
nesužinojus,
už ką jie miršta — — —

Ašarų upių aš neišsėmiau,
tėviškės dulkių nepasiėmiau,
tik parsinešiau
aš tėvo kraują —
lino skarelėj
gintaro saują — — —

* * *

Judita Vaičiūnaitė

Iš *Nemigo aitvaras*, 1967

Čia kvepia kuršių prakaitu, kaitra, pušim,
Čia vėjų metraščiai ant smėlio...
Kaip tave pažint,
mažytis gintaro dievuk,
smiltim ir plėnim užneštas,
negyvas žodžių skambesy,
ištirpęs vėjy, užmirštas?..

Tik saulė kaip tuomet, kai gintarėjo girios,
ji sukasi lyg pramotės pirmykštės girnos...

LIETUVAI

Janina Degutytė

Mažutė

Iš *Tylos valandos*, 1964

Tu — mažutė, tu telpi visa
į Čiurlionio karalių delnus...
Tu — riekelė duonos kasdieninės
Ant pasaulio vaišių pilno stalo...

Tu ant gaublio — mažas lopinėlis,
Žalgirio šarvų plieninis žvynas.
Pirčiupio liepsnos ir kraujo ženklas.
Ežerų dangaus tyriausias lašas.
Žalias rytas ant pilkų arimų.
Spindulių lietus aikštės erdvėj.
Tu — ant gaublio — padūmavęs gintaras
Su pušies kvapu ir kraujo atšvaitu...

Tiktai mūsų meilėj — tu didžiulė.
Mūsų delnuose — tu nesudeginama.
Mūsų ilgesy — brangiausia pasaka,
Mūsų akyse tu — saulės kraštas.

Poetas Bernardas Brazdžionis su žmona Aldona jo 95-erių metų pagerbimo iškilmėse 2002 m. birželio 1 d., Los Angeles, Californijoje, kurį surengė JAV Lietuvių bendruomenės Vakarų apygarda. Kartu buvo sutiktas Lietuvos Rašytojų sąjungos Vilniuje išleistas albumas *Poetas Bernardas Brazdžionis grįžta į Lietuvą*.

Gintaro paslaptis

Kazimiero Mizgirio galerijoje

Lietuvos ambasados ir JAV Lietuvių bendruomenės kultūros tarybos kviečiama K. Mizgirio kilnojamoji gintaro muziejinė kolekcija šį rudenį aplankys Vašingtoną ir Čikagą.

„Esu žemaitis ir norėčiau dar kartą gimti žemaičiu: mes esame tvirti, atkakliai siekiame tikslo", — tai Kazimieras Mizgiris tvirtino jau ne kartą. Trisdešimt metų Nidoje gyvenantis Lietuvos fotomenininkų sąjungos narys, Tarptautinės fotografijos meno federacijos menininkas (AFIAP), Kazimieras Mizgiris ne tik fotografuoja stebuklingas Nidos kopas ir grožio sklidinus debesis. Nida — ypatinga Lietuvos pajūrio vieta, kurios smėlynuose, pasak Mizgirio, vyksta jūros, vėjo, saulės, debesų kūrybos stebuklas. Paslaptingas yra ir audringų jūros bangų į pakrantę išskalautas gintaras, kurio grožis ir besimainantys gelsvi, balti, raudoni ir net melsvi atspalviai, slepiantys milijonų metų paslaptis, pavergė K. Mizgirio sielą visam gyvenimui ir todėl įžymus menininkas Nidoje ir Vilniuje prieš keletą metų įkūrė unikalias gintaro galerijas, pareikalavusias daugybės jėgų, tačiau jas šiandien noriai lanko ne tik vietiniai ar iš kitų miestų atvykstantys lankytojai, moksleivių ekskursijos, bet ir svečiai iš užsienio.

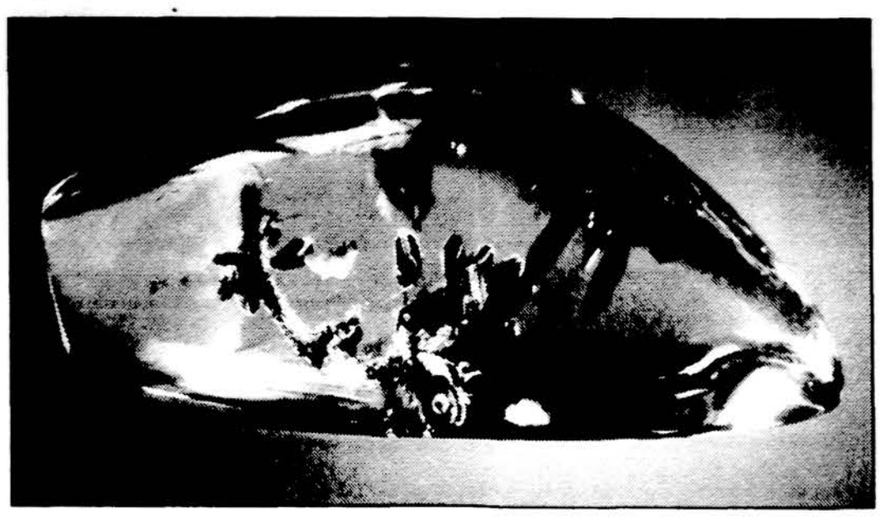

Gintaras su augaliniu inkliuzu K. Mizgirio galerijoje. **Antano Lukšėno nuotrauka.**

K. Mizgirio gintaro galerijos kilnojama ekspozicija: „Gintaro istorija ir dizainai".

K. Mizgirio „Gintaro galerija" (*Amber Gallery*) Vilniuje yra įsikūrusi Šv. Mykolo gatvėje 8. Atveriame sunkias medines galerijos duris ir tarsi patenkame į mažytį jūros gelmių muziejų: vitrinose eksponuojami ne tik meniški gintaro papuošalai, bet ir neparastai žavintys inkliuzai, t.y. tokie unikalūs gintaro gabalėliai (ar net didesni gabalai), į kuriuos prieš dešimtis milijonų metų pateko įvairūs, šiandien mokslui jau net nežinomi (ir tuo ypač vertingi) vabzdžiai, augalai ar net maži gyvūnėliai, visiems laikams įsiamžinę šiuose gintarinuose „spąstuose".

Gintaras — tai suakmenėję, net prieš 50 milijonų metų augusių pušų sakai. Baltijos pakrantėse randamas gintaras dažnai vadinamas Lietuvos „auksu". O menininkai ir tautodailininkai jau seniai naudojo jūrinių arba iš pakrančių kasamą gintarą kaip žaliavą įvairių papuošalų, paveikslėlių ar kitų suvenyrų gamybai. Tačiau po Antrojo pasaulinio karo žymus lietuvių tautodailininkas Feliksas Daukantas pasiūlė naują gintaro apdorojimo būdą, padedantį išsaugoti jo natūralų žavesį. Ir ši natūralaus gintaro tradicija yra ištikimai saugoma K. Mizgirio „Gintaro galerijoje", kurios vitrinose puikuojasi natūralūs, atrodytų, ką tik iš jūros gelmių išgriebti dideli, spindintys gintarai, kokių niekur kitur pasaulyje nerasime! Šalia jų matome ir pardavimui skirtus gintarinius vėrinius, auskarus, apyrankes, žiedus, kurių žavesiui neatsispirtų nė vienas grožiui jautrus galerijoje lankytojas.

Šiuo metu galerijoje eksponuojama ne vien gintaro meno paroda-pardavimas, bet kas dvi savaitės čia taip pat rengiamos tapytojų, grafikų ir skulptorių darbų parodos. Vis daugiau vilniečių ir miesto svečių atvyksta į unikalaus grožio gintaro papuošalais ir kitais meno kūriniais garsėjančią K. Mizgirio „Gintaro galeriją".

Giedrė Sakalauskaitė

Giedrė Sakalauskaitė yra *The Baltic Times* kultūros skyriaus apžvalgininkė.

JAKŠEVIČIUS... (iš 2 psl.)

šokome į duobę" (1924 03 03).

Panašiai jį liūdino šviesiausias metų sezonas: „Pavasaris gražiausias laikas, bet juo jis gražesnis, juo jis aršiau primena mūsų senatvę ir karsto lentą... Man gaila užgesusios gražios dienos, gaila prabėgusios mėnesienos, man liūdna ir skaudu, kad tų dalykų aš niekados jau nebematysiu... Kodėl neduota žmogui amžino džiaugsmo? Kodėl negalima laimės mirksnių prailginti ligi begalybės?" (1924 06 03)

Įsidėmėtina, kad liūdesį jam kėlė ne gyvenimo sunkumai, bet džiaugsmo šaltiniai, kaip šokiai, ir pavasaris, ir gamtos grožis, kadangi jų džiuginantis išgyvenimas tik laikinas, trumpalaikis ir praeinantis, ne amžinas.

Gyvenimas yra tragiškas, anot jo, dėl to, kad, nors nuolat ko nors sieki, vis dėlto amžinai nepasieki. „Amžinas siekimas ir amžinas nepasiekimas — štai pasaulio tragedija. Ar ne kvailybė manyti, kad kada nors ateis geresni laikai? Kas juos atneš? Kur yra ta saulė, kuri iš žmogaus dvasios išbaidytų visus vaiduoklius? Mes be galo nustebtume, jei vieną gražią dieną nebejaustume savo širdyje neapykantos pykto; ir ne tik nustebtume, bet ir nuliūstume. Be pykto mūsų gyvenimas panašėtų į valgį be druskos. Mūsų gyvenimas sustingtų gero ekstazėj ir mirtinas šaltis užviešpatautų mūsų dvasioje" (1924 02 02).

Vis dėlto toje tragedijoje jaunasis Vytautas rado prasmę: tai „mūsų išganymas. Jei nebūtų tragedijos, nebūtų gyvenimo (...) Tegu nutyla armotų dundėjimas, kovojančių partijų klyksmai, tegu nurimsta neapykanta, kerštas, žemieji instinktai ir mes pasijusime dykumoje. Žmogaus dvasia laiminga griaudama ir kurdama (...) Pyktas reikalingas ir gražus kaip ir geras" (1924 02 02).

Ypatingasis

Paties Vytauto savęs stebėjimuose atsiskleidžia jo vidinis veidas, kuris atitinka *Ypatingojo* tipo savybes. *Ypatingasis* yra vienas iš pagrindinių devynių žmogaus tipų, aptartų *Enneagramoje — Devynraštėje*. *Devynraštė* yra ilgą tradiciją turįs ir šiems moderniems laikams naujai pritaikytas būdas pažinti žmones pagal tai, ko jie siekia, ko vengia ir kaip save idealizuodami aptaria (iš daugelio knygų paminime vieną anglų kalba, būtent: Don Richard Riso ir Russ Hudson, *Personality Types: Using the Enneagram for Self-Discovery*, Houghton Mifflin Co, 1996, 516 psl.).

Ypatingasis jaučiasi išsiskiriąs ir stengiasi išsiskirti iš kitų, ypač iš masės. Tam dažnai yra pagrindo; pas Vytautą — jo vidinis pasaulis, jausmai, kūrybingumas. Tokį asmenį iš kitų išskiria ir ciklišką nuotaikų kaita, jausmų dramatizavimas ir, dažnai, gyvenimo tragiškumo jautimas. Toks ypač vengia paprastos kasdienybės ir monotonijos. Dažnai jis jaučiasi vienišas, nesuprastas, nors trokšta būti giliai suprastas. Visa tai pastebima pas Vytautą. Mergaites jis dažnai įsimyli, bet dažnai tampa kritiškas, kai pastebi jų paviršutiniškumą, ypač nusivylus, kai jos jo nesupranta. Dienoraštyje jis skiria daug vietos vienai draugystei, būtent, su gimnazistu, ateitininku (kaip ir jis), turinčiu polinkį rašyti, vėliau tapusiu rašytoju — Juozu Paukšteliu. Vytautas jautėsi Juozo suprastas, jie dalijosi idėjomis ir aspiracijomis, bet vėliau prisipažino, kad juos išskyrė konfliktai, kilę dėl abiejų išdidumo ir pavydo.

PASAULĖŽIŪRA

Jaunojo Vytauto dienoraščiuose dominavo dvi temos: jo dėmesį ir jausmus patraukiančios, nuolat besikeičiančios merginos ir pasaulėžiūriniai svarstymai. Pirmoji tema: nuolat lydima audringų jausmų; antroji — daug ramesnė, bet kartais sukelianti svyravimų ir abejonių. Antrajai temai Vytautas daugiau dėmesio skyrė gimnazijos paskutiniaisiais metais. Pirmoji aiškiai viršų ėmė studentavimo metu Kaune, ypač kai jį, išsinuomavus kambarį palėpėje, ėmė vilioti buto šeimininko majoro žmona. Jis neretai prisipažino turįs silpną vietą moterims.

Pasaulėžiūros atžvilgiu jis išliko tuo, kuo jis save apibūdino: *Ypatingasis*. Taip, toje sferoje jis tebebuvo *Ypatingasis* (daugelio *Enneagramos* autorių šis tipas vadinamas *individualistu*). Žinoma, tuo laiku, jaunystėje tebūna pasiūlyta viena tradicinė pasaulėžiūra. Savaime suprantama, koks yra žmonių pasiūlytos tradicinės pasaulėžiūros likimas save apsisprendžiančio *Individualisto gyvenime* — ji atmetama.

Taip atsitiko ir su Vytautui nuo vaikystės laikų tėvų (iš tikro, gal vien motinos) ir kitų vyresniųjų diegiama tradicine katalikybe. Jis ją atmetė. O situacija buvo tokia. Šiaulių gimnazijoje jis priklausė ateitininkų, katalikiškojo jaunimo organizacijai. Kuopos priekyje tuomet buvo trys: Jonas Grinius (vėliau rašytojas, literatūros kritikas), Juozas Paukštelis (vėliau rašytojas, pedagogas) ir Vytautas. Visi trys — veiklūs, mąstantys ir rašantys. Rašė į ateitininkų laikraštį *Ateitį*, leido laikraštėlį *Ateities spinduliai*. Vytautas kurį laiką buvo ateitininkų kuopos pirmininkas, o su Jonu Griniumi buvo išrinktas atstovu į Ateitininkų kongresą Kaune.

O vis dėlto Vytautas savo dienoraštyje rašė: „Aš ateitininkas, bet aš negaliu sutikti su visomis jų taisyklėmis. Aš tikiu į Dievą, bet ne tokį, kokį sako tikyba" (1921 04 11). Ne tuoj pat iš karto, bet vieną po kito jis nurodė tai, kodėl jis atmeta katalikybę, tokią, kokia jam buvo, pagal jį, pateikta (jo paties ir kitų siaurai ir primityviai suprasta): 1) Dievo „vaizdas, kaip jį persistato bažnyčia" — „senis su žila barzda... sėdi ant aukso sosto" ir t.t., bet jis tiki į Dievą „kaip begalinę erdvę, taip begalinėse mano sielos gelmėse glūdi Dievas. Dievas nesuvaržytas nukaltomis žmogaus apeigomis, bet laisvas, kaip laisva pati laisvė" (1921 04 11). (*Individualistui* lengva atmesti primityviai vaikams pateikiamą Dievo įvaizdį), 2) „katalikybė nurodo žmogui gyvenimo tikslą ir tuo pačiu suvaržo žmogaus kūrybą" (katalikų tikslas: „daryti artimui gerą"). Vytautas teigė, kad tegul pats žmogus susikuria tikybą: „jo susikurtoji tikyba bus jam kur kas prieinamesnė ir šventesnė".

Krikščioniškasis tikslas —

Nukelta į 4 psl.

KONGRESAS... (iš 2 psl.)

Mokslas ne tik nulemia technologijų pažangą, bet ir įgalina globoti pačią kultūrą.

Bet ir to maža! Pasak kongresą rengusio Lietuvos Kultūros politikos instituto prezidento prof. K. Stoškaus, privalu atlikti kruopščią visų kultūros įstatymų analizę: atskleisti ir pašalinti jų prieštaravimus, spragas, išaiškinti, kodėl kai kurie įstatymai ir jų dalys iš viso neveikia, kokių įstatymų dar trūksta. Būtina taip pat ištirti, kaip visi kiti įstatymai paveikia kultūros būklę ir lemia jos pokyčius dabartinėmis integracijos į Europos Sąjungą sąlygomis.

Lietuvos Kultūros kongreso delegatų dalis Vilniaus Rotušės salėje. Algimanto Žižiūno nuotrauka

Kultūra ir antikultūra

Lietuvoje žinomos Vydūno Draugijos pirmininkas prof. V. Bagdonavičius Šiauliuose vykusioje kongreso konferencijoje kalbėjo, kad nors kultūrinis gyvenimas Lietuvoje gana intensyvus, bet pajusti lietuviškos tautinės dvasios turtingumą yra sunku, nes per daug žmonių paveikia aktyvi antikultūra. Jis pabrėžė, kad jokiuose dokumentuose nekalbama apie žmogų, kaip kultūros subjektą ir objektą. Valstybė nesiekia savo kultūros politika, įstatymais įveikti visuomenės dorovės nuosmukio. Gal todėl įvairios investicijos į kultūrą neduoda rezultatų? — klausė prof. V. Bagdonavičius.

Meno ir kultūros žmonėms nepalankūs sveikatos, socialinio draudimo, pensijų įstatymai. Šiauliuose priimtoje rezoliucijoje Seimui ir Vyriausybei primenama, kad būtina greičiau įgyvendinti UNESCO rekomendacijas dėl menininko statuto, Europos Parlamento rezoliuciją dėl menininkų padėties ir vaidmens Europos Sąjungoje. Kultūros strategiją apibrėžiantys teisiniai aktai neturėtų būti, kaip yra iki šiol, iš esmės keičiami per politinių jėgų, Seimo Vyriausybių kaitą po kiekvienų rinkimų. Rengiant 2003-2009 metų tautinės kultūros plėtros programą būtina teisiniais aktais nustatyti valstybės lėšų skirstymo kultūrai prioritetus visai Lietuvai ir jos regionams (apskritims), apibrėžiant savivaldybėms skiriamą kultūros finansavimo dalį.

Apie Lietuvos regionų kultūrą platesni svarstymai užsimezgė Panevėžyje vykusioje konferencijoje. Pažymėta, kad regionai, savivaldybės, seniūnijos, miesteliai ir kaimas pagaliau turi turėti galimybę kultūrai plėtoti ir būtų skatinami rūpintis savo gyvenimo, vadinasi — ir kultūros, reikalais.

Klaipėdoje vykusioje kongreso konferencijoje plačiau nagrinėtos švietimo problemos. Pažymėta, kad stiprėja įvairių Lietuvos politinių jėgų nekontroliuojamas neigiamas poveikis švietimui, lemiantis didėjantį jo tolesnės plėtros perspektyvų neapibrėžtumą, polinkį spekuliuoti švietimo interesais. Ryškėja į trumpalaikius tikslus orientuota, pragmatinė, vien rinkos reikmes atliepianti švietimo reformos kryptis, neteikiant deramo dėmesio nuosekliam demokratinio, humanistinio švietimo principų įgyvendinimui bei tautinės kultūros plėtotei. Švietimo sistemoje stiprėja privilegijuotų asmenų (elitizmo), netgi segregacijos apraiškos. Iš tiesų sunku tas ir kitas negeroves įveikti, kai tuo pakankamai nesirūpina Seimo švietimo, mokslo ir kultūros komitetas, kuriam vadovauja R. Pavilionis.

Apie dorovinį persilaužimą

Kad sovietmečio sužalotai Lietuvos visuomenei trūksta dorovės, ryškiai atsispindėjo tiek Vilniuje, tiek kituose miestuose vykusiose kultūros kongreso konferencijose.

— Kelius mums jau skina skustagalviai nusikaltėliai, prekeiviai žmonėmis ir sąvadautojai, žudikai ir bankų plėšikai, pirmieji apgyvendinantys Ispanijos, Vokietijos, Skandinavijos, Amerikos ir kitų kraštų kalėjimus. O tai yra išeiviai iš mūsų kultūros, kuri, matyt, jau nesugeba ugdyti žmogaus orumo, tautinio savigarbos jausmo ir atsakomybės, — iš kongreso tribūnos pripažino poetas Marcelijus Martinaitis („Draugo" priede spausdinama visa jo kalba).

Atsižvelgdami į tokią grėsmę visuomenės dorovei ir kultūrai, kongreso dalyviai nutarė visą karčią tiesą išsakyti priimtoje deklaracijoje apie dorovinio persilaužimo būtinumą.

„Visus istorinius lūžius lydėjo visuomenės demoralizacija. Mes, lietuviai, esame dvigubai lūžio liudininkai, kaltininkai ir aukos: moderniosios civilizacijos ir Lietuvos politinės bei socialinės sistemos. Todėl mūsų visuomenės demoralizacija ypač šiurpi, o jos padariniai katastrofiški: tauta degraduoja, sparčiai auga marginalinis deklasuotas sluoksnis, masiškai plinta alkoholizmas, narkomanija, tebėra aukščiausias pasaulyje savižudžių procentas, gyventojų skaičius mažėja. Mes nematome jėgos, kuri galėtų šį procesą sustabdyti. Mes turime pasiryžti paskutiniam veiksmui, kuris dar liko: *pradėti dorovinį persilaužimą*", — rašoma deklaracijoje.

Todėl kultūros kongresas kreipėsi į Respublikos prezidentą, Vyriausybę ir Seimą siūlydamas sustiprinti moralinę atsakomybę už priimamų įstatymų ir poįstatyminių aktų teisingumą, jų kokybę, socialinius jų padarinius. Svarbiausių įstatymų projektus siūloma svarstyti kartu su visuomene, kad juose neliktų prieštaravimų su visuotinai priimtinomis dorovės normomis. Parengti ir įgyvendinti specialias valstybines programas, kurios esmingai stabdytų nedarbo augimą, žmonių nusivylimą savo valstybe, narkotikų platinimą ir naudojimą, masinį išvykimą į užsienio šalis, savižudybes ir gyventojų skaičiaus mažėjimą.

Deklaracijoje kultūros kongreso dalyviai tai pat išsakė tiesų ir griežtą žodį valstybės aukštiesiems pareigūnams. Siūloma sugriežtinti dorovinius reikalavimus politikams, pareigūnams, visiems valstybės tarnautojams. Kiekvienoje profesinės veiklos srityje būtina įvesti aiškiai apibrėžtus dorovės reikalavimus, neatidėliotinai įpareigoti atitinkamas institucijas ir organizacijas, kad būtų parengti Seimo narių, valstybės tarnautojų, gydytojų, pedagogų ir kitų profesijų darbuotojų etikos kodeksai ir sukurti tų kodeksų laikymosi kontrolės mechanizmai. Politikams iškeltas principinis reikalavimas: nežadėk nieko, ko negalėsi tęsėti. Politikas, sulaužęs duotąjį žodį, turi atsistatydinti. Priimtas etikos kodeksas turi reikalauti, kad kiekvienas valstybės tarnautojas besąlygiškai vykdytų priimtą priesaiką sąžiningai atlikti savo pareigas valstybei, o tą priesaiką pažeidęs, būtinai atsistatydintų.

Kultūros kongrese išreikštas didelis susirūpinimas ir dėl įsigalėjusių blogybių teisingumo vykdymo institucijose, teisėjų, advokatų veikloje. Teismuose neturtingi žmonės pralaimi bylas vien dėl to, jog negali pasamdyti brangaus advokato, ten labiau paisoma nusikaltėlio teisių, negu nukentėjusiojo. Didžiausius turtinius nusižengimus įvykdę asmenys lieka nenubausti. Deklaracijoje raginama atlikti išsamią ir objektyvią teisėsaugos struktūros veiklos analizę, pateikti principingą moralinį ir politinį tos veiklos įvertinimą, griežtai pareikalauti atsakomybės už padarytą žalą žmonėms ir valstybės prestižui.

Priimtoje deklaracijoje Kongresas kreipėsi į rašytojus, menininkus, žurnalistus, žiniasklaidos institucijų vadovus, raginant juos įsisąmoninti, kokį pasaulį mes kuriame jaunajai kartai ir visai konformistiškai visuomenės daliai, kai tiek elitinėje, tiek ir masinėje kultūroje, pramogų ir laisvalaikio versle, kine, televizijoje, internete išnyksta padorumo, meilės, teisingumo, tiesos kriterijai, kai nusikaltėliai vaizduojami didvyriais, iškrypimai — elgesio norma, o žudynės — kasdieninių konfliktų, nesutarimų sprendimo būdu. Literatūros ir meno kūrėjams imtis moralinės atsakomybės už kiekvieną viešai sakomą žodį ir kiekvieną kūrinį, daugiau galvoti apie savo veiklos padarinius ir ugdomąjį poveikį visuomenei. Raginama dažniau atsiliepti į kilnius, altruistiškus, pasiaukojimu grindžiamus žmonių poelgius ir veiksmus, paremti ir pagerbti jų atlikėjus, atskleisti šaltinius, iš kurių trykšta tokio veikimo paskatos.

Kreipdamasis į mokslininkus mokslinio tyrimo organizatorius, kongresas siūlo jiems imtis šiuolaikinės mūsų visuomenės dvasinės būklės, jos moralinės degradacijos priežasčių (nusikaltimų didėjimo, narkomanijos, alkoholizmo, savižudybių) tyrimų, suintensyvinti ir išplėtoti jau vykdomus tyrimus. Seimui, Vyriausybei siūloma priimti tais tyrimais paremtas įstatymų pataisas ir kitus valstybės politinius sprendimus. Visi mokslo tyrimai turi būti siejami su moraline atsakomybe už galimus socialinius, ekologinius ir moralinius jų taikymo padarinius.

Kreipdamasis į mokytojus, mokyklų vadovus, socialinius darbuotojus, kongresas priimtoje deklaracijoje pataria nepaliaujamai rūpintis, kad dorovė taptų asmenybės ugdymo pamatu, padėti priaugančiai kartai išsiugdyti kriterijus, kurie suteiktų galimybę ugdytiniams kritiškai vertinti destruktyvinius gyvenimo ir masinės kultūros reiškinius.

Kultūros kongresas kreipėsi į visas visuomenines organizacijas kviesdamas išnagrinėti būdus, kaip būtų galima prisidėti prie dorovinio visuomenės persilaužimo.

„Kreipiamės į visus dorus ir savo likimui neabejingus Lietuvos žmones, laukdami solidarumo, prašydami pritarimo ir pasiryžimo sutartinai veikti. Tik nesakykite, kad nieko pakeisti negalima. Tik nesakykite, kad jau viską padarėte, kas tik buvo įmanoma. Tik nesakykite, kad mes — pasmerktoji tauta", — sakoma deklaracijoje.

Baigiamajame posėdyje buvo išrinkta visuomeninė nuolat veikianti Lietuvos Kultūros kongreso taryba iš 15 kultūros, meno, mokslo veikėjų, autoritetingų narių. Tarybos nuostatuose sakoma, kad šios tarybos svarbiausias uždavinys — įgyvendinti kongreso nutarimas ir tuo būdu prisidėti prie valstybės kultūros politikos formavimo ir įgyvendinimo.

Algimantas Baukus

Lietuvos Kultūros kongreso o politikos instituto prezidentas d

JAV lietuviai psichologai, susirinkę Čikagoje aptarti konferencijos programos ir kviesti kolegas į suvažiavimą Vilniuje (iš kairės): dr. Petras Kaufmanas, dr. Vytenis Damušis, organizacinio komiteto ko-pirmininkas dr. Algis Norvilas, dr. Kęstutis Trimakas ir Albertas Tuskenis.

Artėja Pasaulio lietuvių psichologų suvažiavimas

Šių metų birželio 26-29 d. Vilniuje rengiama Pasaulio lietuvių psichologų konferencija. Tai pirmas toks plataus masto lietuvių psichologų suvažiavimas, kuriame dalyvaus šio mokslo žmonės tiek iš Lietuvos, tiek iš užsienio.

Konferenciją organizuoja Lietuvos Psichologų sąjunga ir Vilniaus Universitetas, kuriame įvyks pats suvažiavimas. Organizacinio komiteto pirmininkas yra prof. Gintautas Valickas. Užsienio lietuvių psichologų dalyvavimu rūpinasi dr. Algis Norvilas.

Mokslinėje programoje dalyvauti pasisiūlė daug psichologų, ypač iš pačios Lietuvos, daugiau negu tikėtasi. Programa suskirstyta į įvairius skyrius pagal mokslo šakas ir temas: klinikinė psichologija, sveikatos, pedagoginė, raidos, vaiko, paauglių, jauno žmogaus, asmenybės, organizacinė, etnopsichologija, teisinė, kriminalinė, psichologijos istorija ir kt.

Temose pastebimos pastangos būti praktiškiems, kaip, pavyzdžiui; Tėvų skyrybų padariniai 8-10 m. amžiaus vaikams (Miglė Dovydaitienė ir Danutė Gailienė), Blaiviai gyvenančių, priklausomų nuo alkoholio asmenų, gyvenimo įprasminimo ypatumai (Giedrius M rkevičius), Nuteistųjų iki gyvos galvos šeimos psichologiniai ypatumai (Gediminas Navickas), Pagalba po savižudybės mokyklose (N. Žemaitienė ir L. Jarušėnienė), Politinių represijų ilgalaikės psichologinės pasekmės (Evaldas Kazlauskas ir Danutė Gailienė) ir kt.

Programoje dalyvaus psichologai iš įvairių universitetų, kaip Vilniaus, Vilniaus Pedagoginio, Kauno Medicinos, Vytauto Didžiojo, Klaipėdos, Šiaulių, Lietuvos Teisės, o taip pat — iš gydymo ir auklėjimo institucijų.

Programoje pastebima pavardžių ir iš užsienio, kaip prof. Justinas Pikūnas, dr. Agota Šidlauskaitė, dr. Petras Kaufmanas, dr. Algis Norvilas, dr. Vytenis Sužiedėlis, Albertas Tuskenis. Deja, ne tik iš programos apžvalgos, bet ir iš kitokios informacijos atrodo, kad suvažiavime dalyvaus nedaug lietuvių psichologų iš užsienio.

ANKT

JAKŠEVIČIUS... (iš 3 psl.)

daryti gera kitiems, pasiaukoti kitų labui, — Vytautui, kaip *Individualistui,* sudarė problemą ir kliūtį: „atsisakyti nuo savo egoizmo... o kam tas reikalinga? Kam man varžyti savo laisvę? kūrybą?" Taip jis atmetė dėl kitų pasiaukojančią artimo meilę ir ieškojo *savo* religijos. Laukas tapo platus ir laisvas, ir jis pasiūlė sau, abstrakčiai svarstydamas, ne vieną galimybę.

Tiesa, Vytautas sakosi pripažįstąs Dievą, tačiau nutylėjo apie bet kokią atsakomybę jam: „Dievas niekam neduoda atskaitos iš savo darbų, taip ir žmogus, sekdamas Dievą, gali neduoti jokios atskaitos pasauliui, o tik sau". (O Dievui?) Vytautas užbaigė svarstymą šiais žodžiais: „Tegyvuoja laisvas kūrėjas — žmogus, visame panašus į Dievą!" (1921 12 19)

Tai šen, tai ten dienoraštyje Vytautas pateikė minčių apie naują religiją. Jis žavisi gamta. Žavisi ir grožiu. Tie du tampa jam kaip idealas, kažkas dieviško: „O Gamta! Aš meldžiuosi Tau. Tik Tu viena gali pasakyti kelią į tikrą grožį. Tik Tavo varsų suderinime matau harmoniją" (1922 03 07). Vėliau dievinimo mintys nukrypo į meną: „Menas yra religija. Religija pasaulio išrinktųjų. Meno Religija įkvėpimo, ekstazės Religija. Tokia religija, kurioj tikintysis yra kartu ir aukščiausias kunigas, ir paprasčiausias vaidila. Toj religijoj nereikia jokių tarpininkų tarp dangaus ir žemės. Atėjus valandai kiekvienas gali laisvai pasikelti ir nusileisti prie Dievybės kojų" (1924 04 02).

Vėliau Vytautui kilo mintis pasiūlyti senovės lietuvių religiją.

LIETUVA

Laikas, kada Vytautas rašė savo dienorašti (1919-1924), buvo labai svarbus Lietuvai, kuri tuomet buvo ką tik atgavusi nepriklausomybę 1918 metais, turėjo ją ginti nuo užpuolikų ir tvarkytis viduje.

Vytauto pirmasis išlikęs dienoraštis prasideda 1919 metų pradžia, kai jis dirbo Kaune kariuomenės raštinėje (tų metų pradžioje su kitais vyresnių klasių gimnazistais iš Šiaulių gimnazijos atvykęs savanoriu). Jis netrukus padavė prašymą būti atleistas iš kariuomenės (prašymo trumpas tekstas nurašytas pačiame dienoraštyje 1919 04 02), nes jis turįs padėti senam tėvui dirbti ūkyje (bet iš tikro dienoraštyje jis nurodė planą grįžti į gimnaziją).

1919-1924 metų dienoraščiuose nėra minčių apie Lietuvą, jos tuometinę dabartį ar ateitį, nesidalinama rūpesčiais apie jos padėtį, sunkumus ar viltis, nors tuo metu tautai ir kraštui problemų, rūpesčių ir galimybių nestigo.

Vien iš to negalima daryti išvados, kad Vytautui tautos reikalai visiškai nerūpėjo, bet šių dienoraščių turinys rodo, kad juose išguldant jam asmeniškai svarbius išsisakymus, jam rūpėjo kažkas kita.

PAŽANGA

Vytauto jaunystės dienoraščiai byloja apie jo mąstysenos, kūrybos ir paties gyvenimo pradžią. Asmuo turi galimybę keistis. Keitėsi ir Vytautas.

Viską matuodamas savimi pačiu, *Ypatingasis* (ar *Individualistas*) yra nenuoseklus. Nenuoseklus buvo ir Vytautas. Jis rašė, kad visiškai nesupranta Kristaus mokslo; kam reikia aukoti save už kitus dėl artimo meilės, kad visiškai galima būti egoistu. Bet tuo pačiu metu jis kaltino draugą Juozą Paukštelį (1921/10/21) ir kai kurias mergaites, kad jie egoistai.

Tik vėliau, po daugel metų Vytautas, atradęs tautą, jau kalbėjo apie pasiaukojimą jai.

Kūryboje

Jaunystės dienoraščiai rodė Vytautą turint rašytojo gabumų: jis sugebėjo žmones stebėti, ne tik svajoti, bet ir mąstyti, valdė plunksną, turėjo vaizduotę, sugebėjo aprašyti ir dėstyti. Tiesa, tuo metu besiblaškydamas jausmais ir mintimis dar stipriai pabrėždavo savąjį „aš". Jam reikėjo dar susidurti su gyvenimo tikrove (taip atsitiko, kai tėvas nustojo jį remti ir teko jam pačiam nutraukti mokslą ir susirasti mokytojo darbą Plungėje), rasti konkretesnių temų, susivaldyti ir išmokti rašyti nebe pagal gerą, pakilią nuotaiką, bet pastoviai — ir kai giedra ir kai apsiniaukę. Ir nukreipti dėmesį nuo savęs ir nuo to, kaip jis rašo, o daugiau — į kitus ir į tai, ką rašo. Tai jam ypač padėjo, kai atrado tautą, kaipo vertybę.

Ieškojime

Vytautas išliko atsisukęs į Paslaptį. Jis ją vadino Grožiu, Gamta, Dievybe. Tiesa, tame ieškojimo kelyje jis norėjo būti „laisvas", nevaržomas, tik sau atsakingas. Savo kūryboje veikėjų lūpomis jis išreikšdavo ir savo rūpestį Dievu — ypač *Dievu, kuris tyli.* Bet pats Vytautas nebuvo jau toks nebylys ryšyje su Dievu. Susikaupdamas, mąstydamas, net melsdamasis (vėlyvesniame gyvenime — vis dažniau) jis to ryšio siekė... ir rado.

rganizatorius, Lietuvos Kultūros Ir. Krescensijus Stoškus.
Algimanto Žižiūno nuotrauka

KULTŪRA (iš 1 psl.)

banalios, daug kartų vartotos atsivežtinės kultūros atliekomis.

Savo kalbą noriu baigti tokiu kvietimu: ***pagaliau legalizuokime savo kultūrą,*** kad nebūtume panašūs į tą skurdžių, kuris radęs ir prisirinkęs deimantų, lesina jais vištas, kad šios jam padėtų kiaušinį varganiems pusryčiams.